

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.4.14>

OSOBOWOŚĆ SPRAWCY PRZESTĘPSTW KORUPCYJNYCH W ZAKRESIE DZIAŁALNOŚCI SŁUŻBOWEJ I ZAWODOWEJ ZWIĄZANEJ ZE ŚWIADCZENIEM USŁUG PUBLICZNYCH

Yuliia Doroshenko

aspirant Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-7622-2636

e-mail: Yuliia_Doroshenko@gmail.com

Adnotacja. W artykule przeanalizowano osobowość sprawcy przestępstw korupcyjnych w zakresie działalności służbowej i zawodowej związanej ze świadczeniem usług publicznych. Podkreślono, że znaczna liczba osób, które popełniły przestępstwa korupcyjne w sferze działalności służbowej i zawodowej związanej ze świadczeniem usług publicznych, obejmuje wysokie stanowiska, tytuły, była odznaczona odznaczeniami państwowymi i bronią premiiową. Podkreślono, że osobowość sprawcy charakteryzuje się systemem cech, które łącznie określają osobę, która popełnia każde przestępstwo, różne aspekty jej egzystencji społecznej i praktyki życiowej związanych z bezprawnym zachowaniem.

Słowa kluczowe: osobowość sprawcy, charakterystyka kryminalistyczna, przestępstwa korupcyjne, działalność służbowa, działalność zawodowa, usługi publiczne.

PERSON OF CRIMINAL OF CORRUPTION CRIMES IN THE FIELD OF OFFICIAL ACTIVITIES AND PROFESSIONAL ACTIVITIES RELATED TO THE PROVISION OF PUBLIC SERVICES

Yuliia Doroshenko

аспірант Харківського національного університету

внутрішніх справ (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-7622-2636

E-mail: Yuliia_Doroshenko@gmail.com

Abstract. The article analyzes the identity of the perpetrator of corruption crimes in the sphere of official activity and professional activity related to the provision of public services. It was emphasized that a significant number of persons who committed corruption crimes in the sphere of official activity and professional activity related to the provision of public services, held high positions, titles, were awarded state awards and weapons. It is emphasized that the personality of the offender is characterized by a system of traits that together determine the person who commits any crime, various aspects of its social existence and life practices related to illegal behavior.

Key words: criminal identity, forensic characteristics, corruption crimes, official activity, professional activity, public services.

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАнням ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Юлія Дорошенко

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ (Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-7622-2636

E-mail: Yuliia_Doroshenko@gmail.com

Анотація. В статті проаналізовано, особа злочинця корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Підкреслено, значна кількість осіб, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, мали високі посади, звання, були відзначені державними нагородами і нагородною зброєю. Підкреслено, що особистість злочинця характеризуються системою рис, що в сукупності визначають особу, яка вчиняє будь-який злочин, різні сторони її суспільного існування і життєвої практики, пов'язані з протиправною поведінкою.

Ключові слова: особа злочинця, криміналістична характеристика, корупційні злочини, службова діяльність, професійна діяльність, публічні послуги.

Постановка проблеми. Особа злочинця зі своєю свідомістю та волею є сполучною ланкою, яка пов'язує причину й наслідок, та елементи криміналістичної характеристики. Дії, що виконує злочинець, залежать від

системи внутрішніх (психічних) і зовнішніх (динамічних) факторів, а об'єкт злочинного посягання, спосіб вчинення злочину, виконання певних дій, залишені сліди завжди зумовлюються особистісними якостями злочинця (Книженко, 2013: 58).

Р.С. Белкін, проаналізувавши відомості про особу злочинця, наголосив, що «для криміналістики залишилися дослідження: а) психофізіологічних і соматичних властивостей особи, дані про які використовуються з метою її розшуку та ідентифікації; б) соматичних і психофізіологічних властивостей особи, що проявляються через спосіб вчинення злочину; в) методика вивчення особистості учасників процесу слідчими, тобто способів і правил дослідження особи з практичною метою кримінального судочинства» (Белкін, 1998: 16).

Встановлення характеристики особи злочинця будь-якого злочину становить як науковий інтерес, так і важливе практичне значення.

Стан дослідження проблеми. Щодо розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, присвятили свої роботи: В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, А.Ф. Волобуєва, Т.С. Волчецької, І.Ф. Герасимова, М.В. Даньшина, В.А. Журавля, О.Н. Колесніченка, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лук'яничкова, В.О. Малярової, В.Д. Пчолкіна, В.М. Стратонова, Р.Л. Степанюка, В.В. Тіщенко, С.С. Чернявського, С.Н. Чурілова, В.М. Шевчука, В.В. Шендрика, В.Ю. Шепітька, В.Б. Щура, М.П. Яблокова та ін. Визначення особи злочинця корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг у працях попередників науковців висвітлені фрагментарно, окремі питання залишилися без уваги, що підкреслює доцільність та актуальність наукового пошуку із вказаних питань.

Метою статті є визначення особи злочинця корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Виклад основного матеріалу.

Г.А. Самойлов, обґрунтовуючи тим, що «природа матеріально фіксованих властивостей людини, яка вчинила злочин, може бути з'ясована повністю лише за умови наукового розуміння особи взагалі й окремо на основі пізнання соматичних (тілесних), психічних, окремих соціальних її властивостей і тих загальних закономірностей, які визначають особливості відображення цих властивостей у матеріальних слідах злочину» (Самойлов, 2013: 119).

Вчені зазначають, що в ідентифікаційну структуру особи злочинця необхідно включати такі риси, як: психічний склад, соціальна спрямованість, мовний апарат і тілесна організація. Інформативну структуру особи можуть доповнювати різноманітні відхилення в її стані та розвитку (як соматичної організації, так і психічних властивостей) (Клименко, 1992: 216).

А. Зелінський, вважає, що особистість злочинця – це сукупність криміналістично значущих властивостей людини, що обумовили скоєння нею злочину (Зелінский, 1986: 62). У юридичній літературі особистість злочинця розглядається як сукупність позитивних і негативних соціальних властивостей, притаманних індивіду, які обумовлюють суспільно небезпечний характер його поведінки і подальший розвиток його злочинної діяльності.

Інші науковці, зокрема М.В. Салтевський та В.Г. Лукашевич, аналізують, особу злочинця як «соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються у матеріальному середовищі і використовуються для розкриття і розслідування злочинів». Серед таких властивостей виділяють: фізичні, біологічні і соціальні (Лукашевич, Салтевский, 2010: 22).

Ю.М. Антонян визначає особистість злочинця як певну модель, соціальну та психологічну, якій притаманні специфічні риси (Еникеев, 2001: 75).

М.І. Єнікеев стверджує, що особа злочинця – це сукупність типологічних якостей індивіда, які обумовили вчинене ним злочинне діяння (Антонян, 2004: 47).

О.Р. Лужецька під особою злочинця пропонує розуміти як «типову модель особистості людини, яка вчинила злочин, з притаманними їй біологічними, психологічними і соціальними властивостями, ознаками, що беруть участь у процесі детермінації механізму злочину, зумовлюють особливості його відбивних можливостей та процесу слідоутворення, водночас відчують на собі та відображають вплив інших осіб, предметів і процесів, що взаємодіють з ними» (Лужецька, 2013: 200).

О.Н. Колесніченка зазначає, всі ознаки особи як елемента криміналістичної характеристики злочину, які можуть сприяти визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку і викриття злочинця. Деякі із них мають не тільки криміналістичне значення (наприклад, попередні судимості), але і важливі для розкриття злочину (наприклад, хитрощі злочинця) (Колесниченко, 1998: 39).

В.В. Корнієнко наголошує під криміналістичним дослідженням особи розуміти пошук криміналістично значущої інформації про невідомого злочинця та оцінку даних про осіб, які потрапили у межі кримінального провадження (Коновалова, Шепітько, 2008: 99). Подібної думки дотримується й К.В. Калюга (Калюга, 2017: 50).

Вчений І.М. Даньшин наголошує, що «особу злочинця як сукупність істотних і стійких соціальних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у скоєному конкретному злочині під вирішальним впливом негативних обставин зовнішнього середовища, що додають скоєному діянню характер суспільної небезпеки, а винній особі (такому індивіду) – властивості суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона й залучається до відповідальності, передбаченої кримінальним законом» (Даньшин, 1980: 117-126).

Особистість злочинця характеризуються системою рис, що в сукупності визначають особу, яка вчиняє будь-який злочин, різні сторони її суспільного існування і життєвої практики, пов'язані з протиправною

поведінкою. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики корупційних злочинів – це сукупність соціально-значущих властивостей і якостей, якими володіє злочинець. Структура особистості злочинця відображає різноманітність ознак, які її утворюють, атакож їх різну роль у злочинній поведінці (Кудрявцева, 1985: 31). До криміналістичної характеристики осіб злочинців традиційно включаються їх вікові, освітні та інші типові відомості, що мають криміналістичне значення (Шахворост, Кузьменко, 2021: 73).

Осіб злочинців корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг необхідно розділити на дві кваліфікаційні групи.

У першій групі формування соціально-значущих властивостей і якостей відбувається в процесі службової чи професійної діяльності та обумовлюється використанням її для досягнення цілей, які засуджуються з позиції кримінального закону. Особи злочинців цієї групи виступають спеціальними суб'єктами корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, наділеними спеціальними повноваженнями, які використовуються ним в злочинних цілях (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Високий ступінь емоційних переживань специфічно впливає на характер пізнавальних процесів і на структуру свідомості суб'єкта. Цей вплив призводить до феномену «звуження» свідомості, що натомість робить діяльність суб'єкта однобічною та негнучкою (Алексейчук, 2004: 278).

Осіб, які брали участь у скоєнні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг входять до вікової групи від 18 до 30 років становить 23,3 %. Зазначені особи цієї групи, як правило, не обіймають високих посад, не шукають можливостей для вчинення корупційних злочинів, але при цьому, якщо такі можливості з'являються у процесі виконання службової чи професійної діяльності – користуються ними.

Досить рідкісно корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг вчиняються особами старше 50 років, також, вони становлять 26,2 % від кількості всіх засуджених за корупційні злочини осіб, що обумовлено не тільки встановленим рівнем пенсійного віку, супутніми у даної вікової групи проблемами зі здоров'ям, які роблять неможливим продовження службової чи професійної діяльності, а й участю таких осіб в усталених корупційних схемах і напрацьованим досвідом з приховування своїх злочинних дій (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Щодо рівня освіченості осіб, то він є досить високим, які брали участь у скоєнні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. 68,2% від кількості всіх виявлених нами в ході аналізу осіб мали повну вищу освіту, а 6,25% – базову вищу освіту. Професійно-технічну освіту мали 11,9% корупціонерів, базову середню та повну середню – 13,65% (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Результати проведеного нами емпіричного дослідження, 35,8% корупціонерів були державними службовцями, 29% – іншими службовцями, 13,6% – військовослужбовцями. Значна кількість осіб, які вчинили корупційні злочини, мали високі посади, звання, були відзначені державними нагородами і нагородною зброєю. Вивчення ознак особистості особи-корупціонера показало, що в складі групи вчинили злочин – 6,25% осіб, у складі організованої групи – 5,1%, всі інші вчинили конкретні злочини поодиночці (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

У зв'язку з тим, що кількість чоловіків в органах влади різних рівнів, що займаються службовою діяльністю та перебувають на керівних посадах, у декілька разів більша, ніж жінок та жінки менш схильні до ризику, який завжди присутній при скоєнні корупційних злочинів корупційні злочини скоювали, переважно, чоловіки. Так, серед корупціонерів, притягнутих до відповідальності у 2020 році, жінки становили всього 8,5%.

В Україні протягом 2020 р. до кримінальної відповідальності за ст.ст. 354, 368-3, 368-4, 369 КК України було засуджено 628 осіб.

У 95,23% випадків злочинцями були чоловіки, і лише в 4,77% – жінки, при цьому в 23% випадків їх вік не перевищував 30 років. 53,5% засуджених осіб на момент скоєння злочину мали вік від 30 до 50 років, 23,4% були віком від 50 років (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Серед злочинців другої кваліфікаційної групи рівень освіти значно нижчий, ніж у корупціонерів першої групи. 14% із них мали повну вищу освіту, а 3,35% – базову вищу (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Згідно кримінальних проваджень більшість засуджених (40,8%) мали повну загальну середню освіту, 27% – професійну технічну освіту, 13,7% – базову загальну середню (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Засуджені особи, в основному, представлені працездатними особами, які не працювали і не навчалися – 60,35% та робітниками – 17,35%.

На момент скоєння злочину серед засуджених 6,2% були пенсіонерами. Більшість обвинувачених за вчинення кримінальних проваджень за місцем роботи, навчання або місцем проживання мала позитивні характеристики за аналізованими.

З 1,75% засуджених були раніше судимі, але визнані такими, що не мають судимості; 5,1% мають погашену чи зняту судимість (Шахворост, Кузьменко, 2021: 74).

Отже, як зазначає В.О. Коновалова: злочин – це акт, у якому виявляється складна взаємодія соціальних, економічних, психологічних і інших чинників (Коновалова, 1997: 24). Вчений А.В. Старушкевича (Старушкевич, 2017: 22-24), зазначає, що неможливо характеризувати особу, яка вчинила злочин, без висвітлення її психічних особливостей.

Висновки. Вивчення ознак особистості особи -корупціонера показало, що в складі групи вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг – 6,25% осіб, у складі організованої групи – 5,1%, всі інші вчиняли конкретні злочини поодиночі. Значна кількість осіб, які вчинили корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, мали високі посади, звання, були відзначені державними нагородами і нагородною зброєю. Аналіз результатів емпіричного дослідження дозволяє подати узагальнену характеристику, що особа злочинця, що вчинила корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг складають 35,8% корупціонерів були державними службовцями, 29% – іншими службовцями, 13,6% – військовослужбовцями.

Список використаних джерел:

1. Алексейчук В.И. Экспресс-анализ на месте происшествия при расследовании убийств. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 квіт. 2004 р.). Київ – Харків : Юрінком Інтер, 2004. С. 249–251.
2. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные труды. К : Логос, 2004. 448 с.
3. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики. Т. II. Киев, 1998. 410 с.
4. Данышин И.Н. К вопросу о понятии личности преступника. *Проблемы социалистической законности*. 1980. Вып. 6. С. 117–126.
5. Еникеев М.И. Юридическая психология : учебник. К: НОРМА, 2001. 624 с.
6. Зелинский А.Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харьков : Высшая шк., 1986. 120 с.
7. Калюга К.В. Теорія та практика встановлення та ототожнення особи злочинця засобами криміналістики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2017. 515 с.
8. Клименко Н.И. О возможности криминалистической идентификации личности. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1992. Вып. 9. С. 216–219.
9. Книженко С.О. Криміналістична характеристика злочинів, які вчиняють службові або інші особи шляхом невиконання рішень органів правосуддя. *Криміналістичний вісник*. 2013 № 3. С. 57–61.
10. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. Киев, 1998. С. 29–42.
11. Коновалова В.Е. Правовая психология. Харьков : Консум, 1997. 160 с.
12. Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : підручник. Харків : Право, 2008. 240 с.
13. Кудрявцева В.Н. Личность преступника. 1985. К. : Право.
14. Лужецька О.Р. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2013. № 4. С. 196–201.
15. Лукашевич В.Г., Салтевский М.В. Дидактические материалы к специализированному курсу криминалистики. Раздел «Научные основы криминалистической методики». Киев : КВШ МВД, 2010. 34 с.
16. Самойлов Г.А. Основы криминалистического учения о навыках. К., 2013. 119 с.
17. Старушкевич А.В. Особа злочинця та потерпілого як елемент криміналістичної характеристики сексуальних убивств : навч. посіб. Київ : Правник – НАВСУ, 2017. 63 с.
18. Шахворост А., Кузьменко О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики корупційних злочинів. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/13373/12290>

References:

1. Alekseichuk, V.I. Ekspress-analiz na meste proisshestviia pri rassledovanii ubiistv [Rapid analysis at the scene in the investigation of murders]. *Kriminalno-pravova okhorona zhittia ta zdorov'iaosobi* : materialy nauk.-prakt. konf. (m. Kiiv, 22–23 kvit. 2004 r.). Kiiv – Kharkiv : Iurinkom Inter, 2004. pp. 249–251. [in Russian].
2. Antonian, Iu.M. Kriminologiiia [Criminology]. Izbrannye trudy. K : Logos, 2004. 448 p. [in Russian].
3. Belkin, R.S. Kurs sovetskoi kriminalistiki [Soviet Criminalistics Course]. T. II. Kiev, 1998. 410 p. [in Russian].
4. Danshin, I.N. K voprosu o poniatii lichnosti prestupnika [On the question of the concept of the identity of the offender]. *Problemy sotcialisticheskoi zakonnosti*. 1980. Vyp. 6. pp. 117–126. [in Russian].
5. Enikeev, M.I. Iuridicheskaiia psikhologiiia [Legal psychology]: uchebnik. K: NORMA, 2001. 624 p. [in Russian].
6. Zelinskii, A.F. (1986). Osoznavaemoe i neosoznavaemoe v prestupnom povedenii [Conscious and unconscious in criminal behavior]. Kharkov : Vysshiaia shk. 120 p. [in Russian].
7. Kaliuha, K.V. (2017). Teoriia ta praktyka vstanovlennia ta ototozhnennia osoby zlochyntsia zasobamy kryminalistyky [Theory and practice of establishing and identifying the identity of the offender by means of criminology]: dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.09. Zaporizhzhia. 515 p. [in Ukrainian].
8. Klivenko, N.I. (1992). O vozmozhnosti kriminalisticheskoi identifikatsii lichnosti. *Kriminalistika i sudebnaia ekspertiza*. Vyp. 9. pp. 216–219. [in Russian].
9. Knyzhenko, S.O. (2013). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyntiv, yaki vchyniaut sluzhbovi abo inshi osoby shliakhom nevykonannia rishen orhaniv pravosuddia [Forensic characterization of crimes committed by officials or other persons by non-compliance with the decisions of the judiciary]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 3. pp. 57–61. [in Ukrainian].
10. Kolesnichenko, A.N. (1998). Kriminalisticheskaiia kharakteristika prestuplenii [Forensic characteristics of crimes]. *Sovetskaia kriminalistika. Metodika rassledovaniia otdelnykh vidov prestuplenii*. Kiev. pp. 29–42. [in Russian].

11. Konovalova, V.E. Pravovaia psikhologiiia [Legal psychology]. Kharkov : Konsum, 1997. 160 s. [in Russian].
12. Konovalova, V.O., Shepitko, V.Iu. (2008). Iuridichna psikhologiiia [Legal psychology]: pidruchnik. Kharkiv : Pravo. 240 p. [in Ukrainian].
13. Kudriavtceva, V.N. (1985). Lichnost prestupnika [The identity of the culprit]. K. : Pravo. [in Russian].
14. Luzhetska, O.R. (2013). Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky vymahannia, poviazanoho iz zastosuvanniam nasylstva nad poterpilym [The identity of the offender as an element of the forensic characterization of extortion related to the use of violence against the victim]. *Naukovi visnyk Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. № 4. pp. 196–201. [in Ukrainian].
15. Lukashevich, V.G., Saltevskaa, M.V. (2010). Didakticheskie materialy k spetsializirovannomu kursu kriminalistiki [Didactic materials for a specialized course in forensic science.]. Razdel «Nauchnye osnovy kriminalisticheskoi metodiki». Kiev : KVSh MVD. 34 p. [in Russian].
16. Samoilov, G.A. (2013). Osnovy kriminalisticheskogo ucheniia o navykakh [Fundamentals of Forensic Skills Teaching]. K. 119 p. [in Russian].
17. Starushkevych A.V. Osoba zlochyntsia ta poterpiloho yak element kryminalistychnoi kharakterystyky seksualnykh ubyvstv [The identity of the offender and the victim as an element of the forensic characterization of sexual homicides]: navch. posib. Kyiv : Pravnyk – NAVSU, 2017. 63 p. [in Ukrainian].
18. Shakhvorost A., Kuzmenko O. Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky koruptsiinykh zlochyntiv [The identity of the offender as an element of the forensic characterization of corruption crimes]. 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/13373/12290> [in Ukrainian].